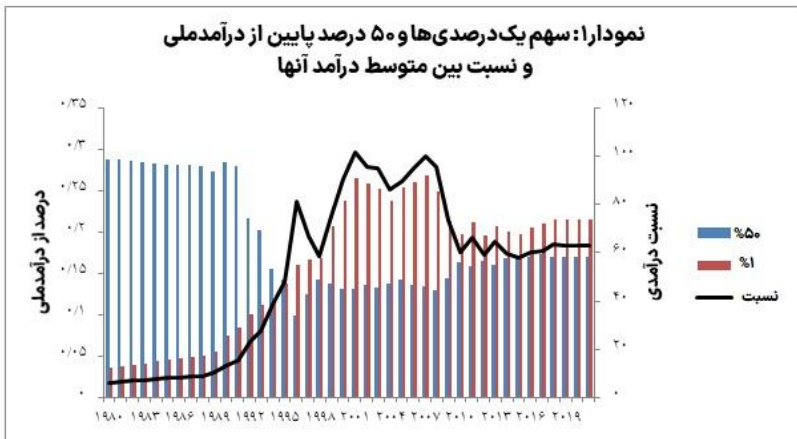

فروڈستان و فرادستان (بخش دوم: روسیہ)

احمد سیف

در این یادداشت به همان روال^۱ یادداشت پیشین می‌خواهم توجه شما را به توزیع درآمد در روسیه جلب کنم. در پیوند با روسیه آماری که توانستم داندود کنم از سال ۱۹۶۱ شروع شده و به سال ۲۰۲۱ ختم می‌شود. آمارهایی که می‌توان داندود کرد، سهم یک‌درصدی‌ها، ۱۰ درصدی‌ها و ۵۰ درصد پایینی جامعه را به دست می‌دهد. با داشتن این داده‌های آماری، سهم ۴۰ درصد میانی و یا ۵۰ درصد بالایی جامعه و همین‌طور سهم ۹۰ درصد جمعیت به‌سهولت قابل محاسبه است. در چند نمودار اول، سال ۱۹۸۰ را پایه قرار می‌دهم که با دیگر یادداشت‌ها قابل مقایسه باشد ولی در صفحات پایانی با تغییر سال مبداء به ۱۹۶۱ به تحولاتی که در توزیع درآمد تا سال ۱۹۹۰- که آن را معادل سال سقوط اتحاد شوروی گرفته‌ام- پیش آمد خواهیم پرداخت.

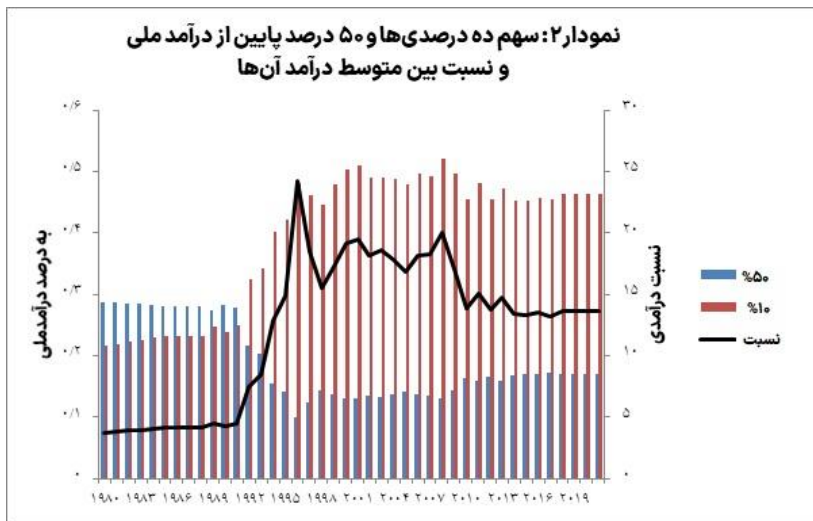

در نمودار یک، هم سهم یک‌درصدی‌ها و هم‌چنین ۵۰ درصد پایینی جامعه را به دست داده‌ام که برحسب درصد درآمد ملی روی محور سمت چپ اندازه‌گیری می‌شود. کم‌ترین سهم‌بری یک درصدی‌ها در سال ۱۹۸۰ بود که سهم‌شان کم‌تر از ۴ درصد بود و بیشترین‌اش هم در سال ۲۰۰۷ - یک سال قبل از بحران بزرگ - اتفاق افتاد که حدود ۲۷ درصد از درآمد ملی نصیب یک‌درصدی‌ها شد. در مقابل یک‌درصدی‌ها،

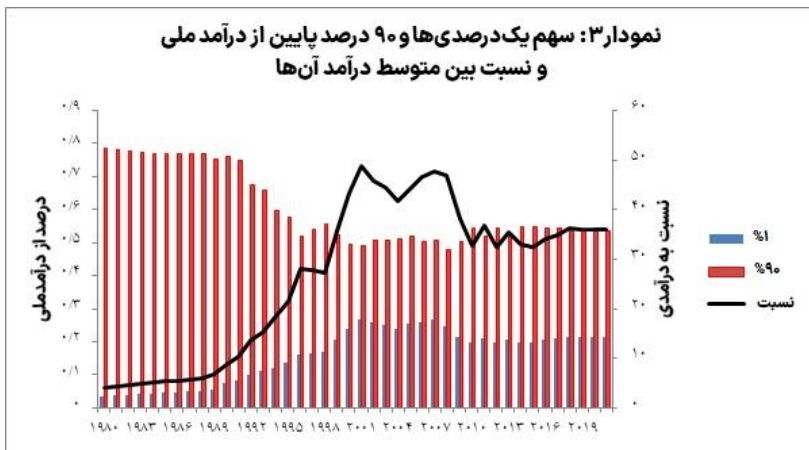
^۱ لینک داندود آمارهای مورد استفاده

۵۰ درصد جمعیت با ۲۹ درصد از درآمد ملی در سال ۱۹۸۰ شروع کردند و در سال ۱۹۹۷ سهمشان به ۱۲ درصد کاهش یافت و سرانجام در ۲۰۲۱، هم به ۱۷ درصد رسید. سهم یک درصدی‌ها از درآمد ملی ۲۱،۵ درصد بود که از آن چه نصیب ۵۰ درصد جمعیت شد بیشتر است.

همان‌طور که در یادداشت پیشین اشاره کردم می‌توان آن‌چه را که من «نسبت درآمدی» نامیده‌ام هم محاسبه کرد. یعنی با توجه به سهمشان از درآمد، محاسبه کرد که متوسط درآمد افراد در این گروه‌ها چه نسبتی با یک‌دیگر دارند که آن را در نمودار سیاه رنگ روی محور دست راست اندازه‌گیری می‌کنیم. همان‌طور که در نمودار هم مشاهده می‌کنید در چند سال اول که هنوز «سوسیالیسم واقعاً موجود» موجود بود و سقوط نکرده بود، متوسط درآمد یک درصدی‌ها شش برابر متوسط درآمد ۵۰ درصدی‌ها بود و در سال ۱۹۹۰ با بیش از ۱۰۰ درصد افزایش ۱۳ برابر شد. بیشترین میزانی که من در محاسبات خود به آن رسیده‌ام این است که در ۲۰۰۱ متوسط درآمد یک درصدی‌ها در روسیه حدود ۱۰۲ برابر متوسط درآمد کسانی بود که در ۵۰ درصد پایین جامعه قرار داشتند. البته این نسبت به مرور در سال‌های بعد اندکی کاهش یافت ولی در ۲۰۲۱ هم چنان بیش از ۶۳ برابر بود.

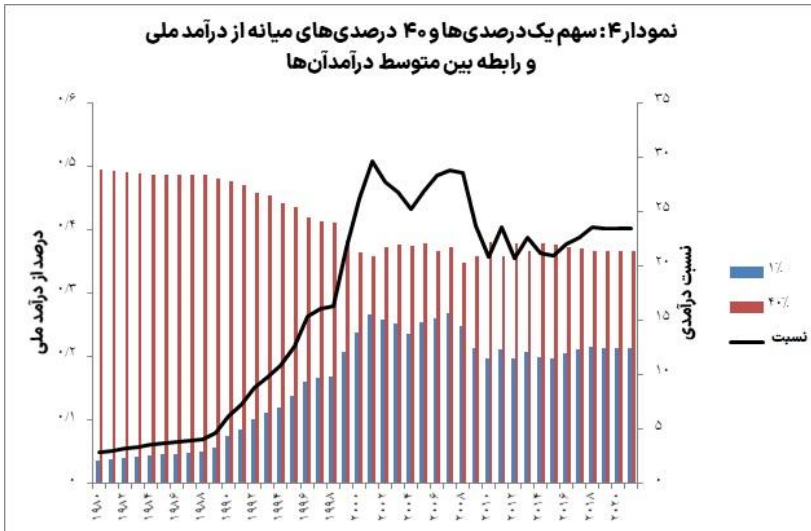

در نمودار دوم، وضع ۱۰٪ بالایی‌ها را با درآمد ۵۰٪ پایین جمعیت مقایسه می‌کنیم. در سال ۱۹۸۰ ۱۰ درصدی‌ها با ۲۲٪ از درآمد ملی شروع کردند که از سهم ۵۰ درصد پایینی جامعه کم‌تر بود، ولی آن‌چه در سال‌های پس از آن شاهدیم این است که سهم ۱۰ درصدی‌ها افزایش می‌یابد و سهم ۵۰ درصد پایینی جامعه روندی کاهنده را تجربه می‌کند. بیشترین میزانی که نصیب ۱۰ درصدی‌ها می‌شود در سال ۲۰۰۸ اتفاق می‌افتد که سهم‌شان ۵۲ درصد از درآمد ملی شد و در همان سال هم سهم ۵۰ درصد پایین جامعه هم به ۱۳ درصد می‌رسد. یعنی سهم ده درصد بالایی جمعیت از درآمد ملی ۴ برابر سهمی است که ۵۰ درصد پایینی جمعیت از درآمد ملی دارند. توجه دارید که از نظر آماری، تعداد کسانی که در میان ۵۰ درصدی‌ها هستند طبیعتاً پنج برابر تعداد کسانی است که در میان ۱۰ درصدی‌هاست، ولی وقتی به سهم‌شان از درآمد ملی نگاه می‌کنیم مشاهده می‌شود که سهم ۱۰ درصدی‌ها از درآمد ملی از سال ۱۹۹۱ به بعد همیشه از سهمی که نصیب ۵۰ درصد جمعیت می‌شد بیشتر بوده است و حتی همان‌طور که پیش‌تر اشاره کردم در سال ۲۰۰۸ اختلاف بین این دو سهم‌بری از همیشه بیش‌تر شد. البته اگر توجه داشته باشید که میزان به‌مراتب کمتری از درآمد باید در میان بخش به‌مراتب بیشتر جمعیت توزیع شود در آن صورت، روشن می‌شود که متوسط درآمد ۵۰ درصدی‌ها در مقایسه با متوسط درآمد ۱۰ درصدی‌ها بسیار ناچیز خواهد بود. معیاری از این رابطه به دست خواهیم داد که در نمودار دو از طریق نمودار سیاه رنگ بر روی محور دست راست اندازه‌گیری می‌شود. در حدود یک دهه‌ی اول، یعنی از ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ که آستانه‌ی فروپاشی است، این نسبت در حول و حوش ۴ برابر باقی می‌ماند، در سال ۱۹۹۲ بیش از ۷ برابر و یک سال بعد هم نزدیک به ۹ برابر می‌شود. پس از آن با توجه به افزایش ادامه‌دار سهم ۱۰ درصدی‌ها و کاهش ادامه‌دار سهم ۵۰ درصد پایینی از درآمد ملی این نسبت روند افزایشی دارد. بالاترین میزان در سال ۱۹۹۶ به دست می‌آید که متوسط درآمد ۱۰ درصدی‌ها، بیش از ۲۴ برابر متوسط درآمد ۵۰ درصد پایینی جامعه است و سرانجام با بهبود ناچیزی که در سهم ۵۰ درصدی‌ها اتفاق می‌افتد و به همین نحو سهم ۱۰ درصدی‌ها هم اندکی کاهش می‌یابد این نسبت در سال ۲۰۲۱ ۱۴ برابر می‌شود.

در نمودار سوم، سهم یک درصدی‌ها از درآمد ملی را با سهم ۹۰ درصد جمعیت از درآمد ملی مقایسه می‌کنیم. ابتدا به چند نکته‌ی کلی اشاره کنیم: سهم یک درصدی‌ها از ۱۹۸۰ به بعد روند فزاینده‌ای داشته است ولی سهم ۹۰ درصد جمعیت، روند تحولی از آن سال به بعد کاهنده بود. به سخن دیگر، بیش‌ترین سهمی که ۹۰ درصد جمعیت از درآمد ملی روسیه داشت در ۱۹۸۰ به دست آمد که اندکی بیش‌تر از ۷۸ درصد بود. تا سال ۱۹۹۱ با اندکی کاهش در همان حول و حوش باقی ماند، ولی پس از آن روند کاهندگی تسریع شد به حدی که در سال ۲۰۰۸ سهم ۹۰ درصد جمعیت به ۴۸ درصد رسید و سرانجام در سال ۲۰۲۱ با اندکی افزایش به ۵۴ درصد بالا رفت. به‌عنوان مقایسه گفتنی است که سهم ۹۰ درصد جمعیت روسیه در طول این سال‌ها یعنی از ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۱ حدوداً با ۳۰ درصد کاهش روبرو شد. به‌عکس سهم یک درصدی‌ها که در دهه‌ی ۱۹۸۰ بین ۴ و ۵ درصد درآمد ملی متغیر بود در سال ۲۰۰۷ به ۲۷ درصد رسید و سرانجام، در ۲۰۲۱ به ۲۱٫۵ درصد کاهش یافت. آنچه نمودار سیاه رنگ که روی محور دست راست اندازه‌گیری می‌شود نشان می‌دهد، نسبت متوسط درآمد بین این دو گروه است. به‌عنوان نمونه در سال‌های «سوسیالیسم واقعاً موجود»، متوسط درآمد یک درصدی‌ها بین ۴ تا ۸ برابر متوسط درآمد ۹۰ درصد پایین جمعیت بود، ولی در سال‌های دهه‌ی ۹۰ قرن گذشته این نسبت روند افزایش سریعی می‌گیرد و در سال ۲۰۰۰ بیش از ۴۳ برابر می‌شود و بیش‌ترین میزان هم در سال ۲۰۰۱ است که متوسط

درآمد یک درصدی‌ها ۴۱ برابر متوسط درآمد ۹۰ درصدی‌هاست. سرانجام در سال ۲۰۲۱ با اندکی افزایش در سهم ۹۰ درصدی‌ها و اندکی کاهش در سهم یک درصدی‌ها از درآمد ملی این نسبت هم به ۳۶ برابر کاهش می‌یابد. برای کل این دوره می‌توان گفت که نسبت درآمدی بین ۴ در ابتدای ۱۹۸۰ و نزدیک به ۵۰ برابر در دیگر سال‌ها متغیر بود.

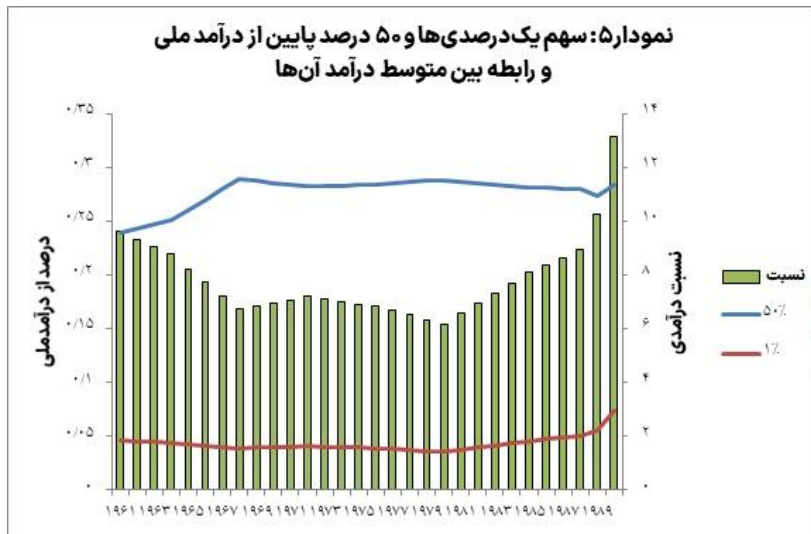

در نمودار ۴ منظور از ۴۰ درصدی‌ها آنهایی هستند که بین ۵۰ درصد پایین و ۱۰ درصد بالای جامعه قرار می‌گیرند. با اندکی تسامح می‌توان آن‌ها را «طبقه‌ی متوسط» خواند. البته این مباحث را باید با دقت بیشتری پی‌گیری کرد ولی منظورم از «طبقه‌ی متوسط» در این جا این است که نه همانند ۵۰ درصدی‌ها «بی‌چیز و فقیرند» و نه مانند ۱۰ درصدی‌ها «توانگر و مال‌دار» ولی جالب این که نه فقط در روسیه بلکه در همه‌ی کشورهای که نمونه‌برداری کرده‌ام سهم ۴۰ درصدی‌ها در طول این دوره نقصان یافته است. به‌عنوان نمونه در همین روسیه سهم «طبقه‌ی متوسط» از درآمد ملی در ۱۹۸۰ حدود ۵۰ درصد بود که در سال ۲۰۲۱ به کم‌تر از ۳۷ درصد کاهش یافت. البته توجه دارید، که اگرچه به‌ظاهر تنها ۱۳ درصد کم‌تر شده است ولی این ۱۳ درصد در واقع

حدود ۲۶ درصد از سهمی است که این افراد از درآمد ملی کشور داشته‌اند. به عبارت دیگر، شاهد ۲۶ درصد کاهش در سهم ۴۰ درصدی‌های میانه از درآمد ملی هستیم. در این‌جا هم متوسط درآمد «طبقه‌ی متوسط» را محاسبه کرده و با متوسط درآمد یک‌درصدی‌ها مقایسه کرده‌ام. متوسط درآمد یک‌درصدی‌ها در این سال‌ها بین ۳ برابر در سال ۱۹۸۰ تا ۳۰ برابر متوسط درآمد ۴۰ درصدی‌ها در ۲۰۰۱ متغیر بود و سرانجام در سال ۲۰۲۱ هم به ۲۳ برابر رسید که اگرچه در مقایسه با سال ۲۰۰۱ نشان‌دهنده‌ی اندکی کاهش است ولی در مقایسه با سال ۱۹۸۰ شاهد افزایش ۸۰۰ درصدی در آن هستیم.

توزیع درآمد در شوروی سابق

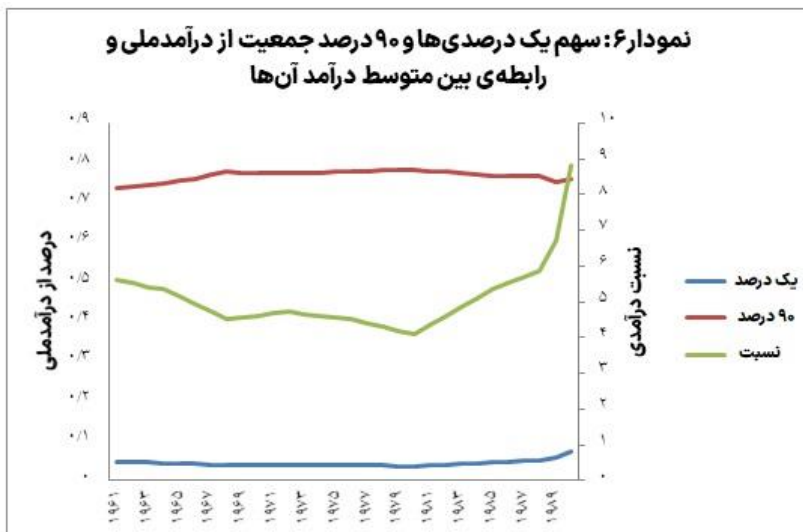
پیش‌تر گفتم که برای روسیه از سال ۱۹۶۱ تا سال ۲۰۲۱ آمار داریم. اندکی به‌دلخواه، این دوره را به دو بخش تقسیم کرده‌ام و در این‌جا هم چهار نمودار ارائه می‌کنم که تا حدودی همین تغییرات توزیع درآمدی در فاصله‌ی ۱۹۶۱ تا ۱۹۹۰ را نشان می‌دهد.

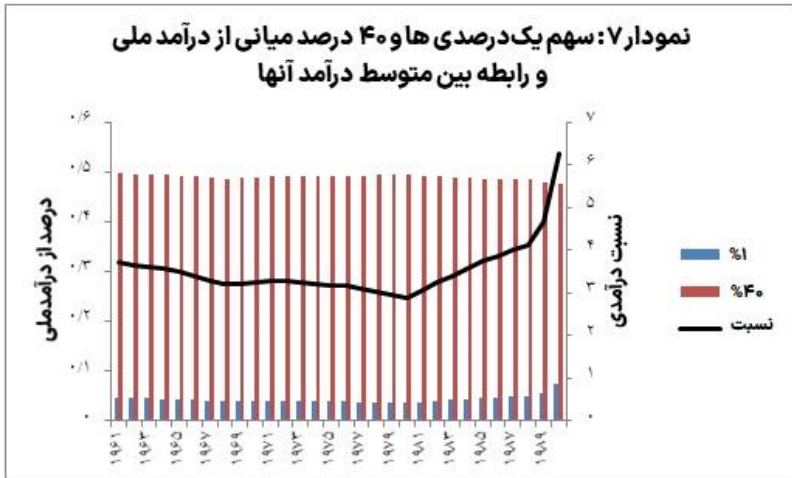
در نمودار ۵ سهم یک‌درصدی‌ها و ۵۰ درصد پایین جامعه از درآمد ملی را به دست می‌دهم که در هر دو مورد در انتهای دوره شاهد اندکی افزایش در سهم آنها از درآمد

ملی هستیم. به عنوان نمونه، سهم یک درصدی‌ها در ۱۹۶۱ کم‌تر از ۵ درصد درآمد ملی بود ولی در سال ۱۹۹۰ به ۷٫۵ درصد رسید و به همین نحو سهم ۵۰ درصدی‌ها هم که در ۱۹۶۱ تنها ۲۴ درصد بود در سال ۱۹۹۰ به بیش از ۲۸ درصد رسید. همان‌طور که مشاهده می‌کنیم در سال‌های ۱۹۶۰ شاهد هستیم که سهم ۵۰ درصدی‌ها اندکی افزایش یافته و بعد به نظر می‌رسد که در حول و حوش ۲۸ درصد به نوعی ثبات رسیده است. همین نکته را می‌توان درباره‌ی سهم یک درصدی‌ها هم گفت که در همه‌ی این سال‌ها بین ۴ و ۵ درصد متغیر بود و تنها در سال ۱۹۹۰ به ۷٫۵ درصد افزایش یافت. اگرچه نمی‌دانم در یک جامعه‌ی به اصطلاح سوسیالیستی این به چه معناست ولی براساس این داده‌های آماری متوسط درآمد یک درصدی‌ها بین ۶ تا ۱۳ برابر متوسط درآمد ۵۰ درصدی‌ها متغیر بود. در ۱۹۶۱ این نسبت حدود ۱۰ برابر بود و بعد با اندکی بالا و پایین رفتن، در سال ۱۹۹۰ این نسبت ۱۳ برابر می‌شود.

در نمودار شش، سهم یک درصدی‌ها را با سهم ۹۰ درصد پایینی روسیه با مقایسه می‌کنیم. علاوه بر سهم یک درصدی‌ها، شاهدیم که در پایان این دوره یعنی در سال ۱۹۹۰ سهم ۹۰ درصدی‌ها از درآمد ملی اندکی بیشتر شده است. تا جایی که براساس این آمارها به حدس و گمان می‌توان اظهار نظر کرد این است که این افزایش و احتمالاً افزایش سهم یک درصدی‌ها از کیسه‌ی ۱۰ درصدی‌ها و ۴۰ درصدی‌های میانه به دست آمده است. چون درباره‌ی این دو گروه شاهدیم که سهم‌شان از درآمد ملی در سال ۱۹۹۰ از سهم‌شان در سال ۱۹۶۱ کم‌تر بوده است. همان‌طور که در نمودار هم آشکار است شاهد تغییر چشمگیری در سهم این دو گروه نیستیم و براساس داده‌های آماری می‌دانیم که متوسط درآمد یک درصدی‌ها در طول این دوره بین ۴ تا ۹ برابر متوسط درآمد ۹۰ درصدی‌ها متغیر بوده که روی محور دست راست اندازه‌گیری شده است.

سرانجام می‌رسیم به نمودار هفت که در آن سهم ۴۰ درصدی‌های میانه را با سهم یک‌درصدی‌ها مقایسه می‌کنیم. همان‌طور که پیش‌تر هم اشاره کرده‌ام برای کل این دوره، سهم یک‌درصدی‌ها اندکی افزایش یافت و سهم ۴۰ درصدی‌ها هم با اندکی کاهش روبرو شد. بیش‌ترین سهمی که از درآمد ملی نصیب ۴۰ درصدی‌ها شد در سال ۱۹۶۱ بود و پس از آن برای چند سال شاهد یک روند کاهنده در سهم این گروه بودیم ولی این روند کاهنده در ۱۹۶۸ متوقف شد و سپس یک روند ضعیف فزاینده آغاز شد که تا سال ۱۹۸۰ ادامه یافت و پس از آن باز شاهد یک رونده کاهنده هستیم که تا ۱۹۹۰ تداوم یافت و باعث شد که سهم این گروه از ۵۰ درصد در ۱۹۶۱ به ۴۸ درصد در ۱۹۹۰ برسد. همان‌طور که از نمودار سبز رنگ که روی محور دست راست اندازه‌گیری می‌شود مشاهده می‌کنیم، این نسبت برای حدود ۲۰ سال اول در این دوره نزولی بود و از حدود ۴ برابر در ۱۹۶۱ به کم‌تر از ۳ برابر در ۱۹۸۰ رسید ولی بعد یک روند فزاینده آغاز شد و در سال ۱۹۹۰ متوسط درآمد یک‌درصدی‌ها بیش از ۶ برابر متوسط درآمد ۴۰ درصدی‌های میانه بود.

حالا که از شوروی سابق حرف می‌زنم پس یک نمودار دیگر هم اضافه کنم که در آن سهم ۵۰ درصدی‌های پایین و بالای جامعه را با یک‌دیگر مقایسه کرده‌ام - اگرچه نمی‌دانم در شوروی دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ این نوع تقسیم‌بندی اصولاً به چه معنایی می‌تواند باشد. ولی همان‌طور که اشاره کردم بانک آماری، سهم ۵۰ درصد پایینی را از درآمد ملی به دست می‌دهد و روشن است که می‌توان سهم ۵۰ درصد دیگر جمعیت - به اصطلاح بالایی جامعه را محاسبه کرد. در دهه‌ی ۱۹۶۰ مشاهده می‌کنیم که سهم ۵۰ درصد پایینی اندکی رو به افزایش است، به همین نسبت سهم ۵۰ درصد بالایی جامعه اندکی کاهش می‌یابد. ولی سپس، به صورت حدوداً ۲۸ درصد سهم ۵۰ درصدی‌های پایین و ۷۲ درصد هم سهم ۵۰ درصدی‌های بالا به «تعادل» می‌رسد. پیش‌تر گفتم دقیقاً نمی‌دانم چرا این‌گونه بود ولی بر اساس این آمارها می‌توان گفت که متوسط درآمد در میان ۵۰ درصد بالایی بین ۲,۵ تا اندکی بیش‌تر از ۳ برابر متوسط درآمد در میان ۵۰ درصدی‌های پایین جامعه بود و این میزان در همه‌ی این سال‌ها تقریباً بدون تغییر باقی ماند.

